

Julia Simola ja Veera Vehmasaho

**MONIKULTTUURISUUDEN MUODOT JA
NIIDEN REPRESENTAATIO
SUOMENKIELISESSÄ
LASTENKIRJALLISUUDESSA**

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kandidaatin tutkielma
Huhtikuu 2023

TIIVISTELMÄ

Julia Simola ja Veera Vehmasaho: Monikulttuurisuuden muodot ja niiden representaatio suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa
Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Kasvatustieteiden kandidaattiohjelma, varhaiskasvatuksen opettaja
Huhtikuu 2023

Monikulttuurisuus lisääntyy jatkuvasti ja on vahvasti läsnä myös varhaiskasvatuksessa. Päiväkodeissa ja kodeissa lastenkirjallisuudella on suuri rooli lasten arjessa ja sen avulla luodaan lapsille käsityksiä ympäröivästä maailmasta. Lastenkirjallisuudessa representoitavien arvojen tulisi olla samassa linjassa niiden arvojen kanssa, jotka ohjaavat varhaiskasvatuksen toimintaa. Tässä kandidaatin tutkielmassa tutkimme, mitä monikulttuurisuuden muotoja suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa ilmenee ja millaisia representaatioita monikulttuurisuudesta luodaan lastenkirjallisuudessa. Monikulttuurisuuden muodot käsitteen loimme itse teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Monikulttuurisuuden muodot pitää sisällään etnisyyden, kulttuurin, kielen, uskonnot, sukupuoli- ja seksuaalikäsitteet, vammaisuuden, sosioekonomisen tilanteen sekä syrjäytymisen.

Tutkielmamme toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena ja analysoimme aineistoa teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla. Aineistomme koostuu kolmesta lastenkirjasarjasta, jotka valikoituivat etsiessämme Onnet-tietokannasta hakusanoilla monikulttuurinen, monikulttuurisuus sekä kulttuurinen moninaisuus. Valitsimme kirjasarjat siten, että ne sisälsivät monikulttuurisia elementtejä sekä mahdollisimman paljon kuvia. Lisäksi aineiston valinnassa kriteerinä oli, että kirjat ovat suomenkielisiä lastenkirjoja. Aineistomme kirjasarjat ovat Poika -kirjasarja, Päiväkoti Heippakamu -kirjasarja sekä Tuikku -kirjasarja.

Tutkielmamme tulokset osoittavat, että monikulttuurisuuden muodot esiintyvät aineistossa laajalti, lukuun ottamatta vammaisuutta, jota ei aineistossa ilmene lainkaan. Monikulttuurisuutta representoidaan aineistossa kattavasti ja pääosin positiivisesti monipuolisilla keinoilla tuoden esille erilaisia kulttuuriperintöjä, sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta sekä syrjäytymistä ehkäisevää toimintaa. Sukupuolen representaatioissa on kuitenkin kehitettävää, sillä aineistossa ilmenee vahvasti sukupuolittuneina rooleja, kuten äitihahmojen päävastuu lasten kasvatuksessa ja hoidossa. Pohdimme sitä, että tällaiset representaatiot sukupuolirooleista eivät ole yhteisessä linjassa Suomen perhepolitiikan tasa-arvoisten tavoitteiden kanssa. Tutkielmamme tulokset osoittavat aineiston representoivan samoja monikulttuurisuuteen liitettäviä arvoja, jotka ovat merkittäviä myös varhaiskasvatussuunnitelmassa ja jotka ohjaavat toimintaa varhaiskasvatusinstituutioissa.

Avainsanat: lastenkirjallisuus, monikulttuurisuus, representaatio

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	6
2.1	Lastenkirjallisuus	6
2.2	Representaatio.....	7
2.3	Monikulttuurisuus	9
2.3.1	<i>Etnisyys, kulttuuri, kieli ja uskonto</i>	11
2.3.2	<i>Sukupuoli ja seksuaalisuus</i>	13
2.3.3	<i>Vammaisuus</i>	14
2.3.4	<i>Sosioekonominen tilanne ja syrjäytyminen</i>	15
3	TUTKIELMAN TOTEUTUS.....	16
3.1	Aineiston keruu	16
3.2	Aineisto	17
3.2.1	<i>Poika -kirjasarja</i>	17
3.2.2	<i>Päiväkoti Heippakamu -kirjasarja</i>	17
3.2.3	<i>Tuikku -kirjasarja</i>	18
3.3	Analyysi.....	18
4	TULOKSET	21
4.1	Tutkimuskysymys 1: Mitä monikulttuurisuuden muotoja ilmenee suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa?	21
4.2	Tutkimuskysymys 2: Miten monikulttuurisuuden muotoja representoidaan suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa?	22
4.2.1	<i>Etnisyys, kulttuuri, kieli, uskonto</i>	22
4.2.2	<i>Sukupuolikysymykset</i>	24
4.2.3	<i>Seksuaalisuus</i>	25
4.2.4	<i>Sosioekonominen tilanne</i>	26
4.2.5	<i>Syrjäytyminen</i>	27
5	YHTEENVETO	29
5.1	Pohdinta.....	29
5.2	Luotettavuus	31
5.3	Jatkotutkimusideat	32
	LÄHTEET	34
 KUVIOT JA TAULUKOT		
	KUVIO 1. Monikulttuurisuuden muodot.....	10
	TAULUKKO 1. Aineiston sisällönanalysissä muodostuneet luokat.....	20
	TAULUKKO 2. Monikulttuuriset nimet ja ilmaisut aineistossa.....	24

1 JOHDANTO

Tässä kandidaatin tutkielmassa tutkimme monikulttuurisuuden ilmenemistä suomenkielisissä lastenkirjallisuudessa. Lisäksi tutkimme, millä keinoin monikulttuurisuuden muotoja suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa representoidaan. Lasten- ja nuortenkirjallisuutta on perusteltu tutkia yhteiskunnallisen tasa-arvon ja vähemmistöjen aseman näkökulmista (Rastas, 2013, s. 7). Lastenkirjallisuudesta puhuttaessa tarkoitamme varhaiskasvatusikäisille lapsille suunnattua kirjallisuutta, joka sisältää tekstin lisäksi myös kuvia. Tutkielmassamme selvitimme myös, millaista kuvaa lapsille luodaan lastenkirjojen avulla monikulttuurisuudesta ja monikulttuurisuudesta osana arkea ja yhteiskuntaa. Lastenkirjat ovat osa arkipäivää päiväkodeissa ja osalla lapsista myös kotona, joten niiden sisällöllä on suuri merkitys.

Varhaiskasvatussuunnitelmassa määritellään kulttuurinen osaaminen yhdeksi laaja-alaisen osaamisen alueeksi (Opetushallitus, 2022, s. 14). On tärkeää, että lapsille tuodaan esille erilaisia kulttuureja, kieliä ja tapoja – erityisesti sellaisia, joita ryhmän lapset tuovat ryhmään oman kulttuurisen taustan myötä. Varhaiskasvatus on osa monimuotoista yhteiskuntaamme, jossa monikulttuurisuus nähdään voimavarana. Oikeus omaan kieleen, kulttuuriin, uskontoon ja katsomukseen on ihmisen perusoikeus. Tällaisen kasvatuksen tuottaminen edellyttää varhaiskasvatuksen henkilöstöltä tietoa kulttuureista ja katsomuksista ja työntekijöiden tulee osata ymmärtää asioita useista erilaisista näkökulmista. Rakentavalla keskustelulla ja uusilla toimintatapoilla luomalla ratkaistaan tilanteita, joissa vallitsee erilaisia ajattelu- ja toimintatapoja. (Opetushallitus, 2022, s. 32.)

Varhaiskasvatuksen periaatteisiin kuuluu tasa-arvoisuus, yhdenvertaisuus, syrjimättömyys, moninaisuuden arvostaminen sekä sosiaalinen osallisuus ja yhteisöllisyys (Opetushallitus, 2022, s. 7). Nämä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainitut arvot tukevat tutkielmamme merkityksellisyyttä.

Päiväkodeissa luettavien kirjojen tulee sisältää samanlaisia arvoja, joita varhaiskasvatuksessa ylipäättään on, sillä kirjojen avulla voidaan vaikuttaa lasten maailmankuvan muotoutumiseen sekä käsityksiin ja asenteisiin (Heinimaa, 2001, s. 144). Heikkilä-Halttunen (2013, s. 30–31) ja Pesonen (2015, s. 44) ovat samoilla linjoilla siitä, että Suomessa on tarve lisätutkimukselle lastenkirjallisuuden monikulttuurisuudesta. Heidän mukaansa tulisi myös tunnistaa lastenkirjallisuuden käyttömahdollisuudet varhaiskasvatuksessa.

Ensimmäisenä määrittelemme tutkielmamme teoreettisen viitekehyksen, eli tutkielmaamme liittyvät tärkeimmät käsitteet ja kontekstit. Sen jälkeen esittelemme aineistomme sekä tutkielmamme toteutuksen ja metodit. Lopuksi pohdimme tutkielmamme tuloksia sekä teemme yhteenvedon tärkeimmistä tutkielmasta esiin nousseista seikoista.

2 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tutkielmamme teoreettinen viitekehys koostuu pääosassa lastenkirjallisuuden, monikulttuurisuuden sekä representaation käsitteistä. Teoreettista viitekehystä muovaa varhaiskasvatuskonteksti, johon liitämme tutkielmamme tärkeimmät käsitteet. Käsittelemme siis lastenkirjallisuuden, monikulttuurisuuden ja representaation määrittelyn lisäksi teoriaosuudessa sitä, millainen rooli näillä on varhaiskasvatuksessa opetuksen ja kasvatuksen näkökulmasta.

2.1 Lastenkirjallisuus

Lastenkirjallisuus on osa lasten omaa mediaa. Aerila ja Kauppinen (2021, s. 12, 16, 20) puhuvat lastenkirjojen merkityksestä lapsen ensimmäisenä ja mahdollisesti tärkeimpänä kosketuksena mediaan ja kulttuuriin. Sopivia lastenkirjoja löytyy kaikenikäisille lapsille huomioiden niin kirjan sisältö kuin sen fyysinen olemus. Ensikirjat muovautuvat hyvinkin pienen lapsen käteen eivätkä ne materiaaleiltaan vahingoitu esimerkiksi pienestä maistamisesta tai repimisestä (Aerila & Kauppinen, 2021, s. 12). Näin luodaan lapsille mahdollisuuksia tutustua kirjallisuuteen jo heidän ensimmäisinä ikävuosinaan.

Lastenkirjallisuudella on suuri rooli lasten arjessa. Kirjallisuutta käytetään osana kasvatusta, minkä vuoksi kirjojen sisällöllä on merkitystä ja lastenkirjallisuutta koskevat tutkimukset ovat tarpeellisia. Kirjallisuuden tutkijoiden mukaan lastenkirjallisuudessa on elänyt, ja elää yhä, kasvatuksellisuus ja tutkimuksella pyritään ratkaisukeskeisesti saamaan tietoa kirjallisuuden vaikutuksista lapsiin (Voipio & Laakso, 2017). Tämän takia tulee lastenkirjallisuuden muutoksen ja kehittymisen pysyä mukana yhteiskunnan ja sen arvojen muutoksessa. Monikulttuurisuuteen, etnisyyteen ja rodullistamiseen liittyvät kysymykset ovat muiden tutkimusten ohella nousseet keskeisiksi teemoiksi myös lastenkirjallisuuden tutkimuksessa (Voipio & Laakso, 2017).

Varhaiskasvatuksessa pyritään käyttämään monipuolisesti erilaisia tekstejä (Opetushallitus, 2022, s. 27). Näiden tekstien avulla kehitetään esimerkiksi lasten kielellisiä taitoja, mielikuvitusta ja ymmärrystä maailmasta. Lastenkirjojen tarinat edustavat eri kulttuuriperintöjä (Aerila & Kauppinen 2021, s. 20–21) ja erilaisiin kulttuuriperintöihin tutustuminen ja niiden hyödyntäminen osana kasvatusta ovatkin varhaiskasvatuksen toimintakulttuuria ohjaavia tapoja (Opetushallitus, 2022, s. 19).

Varhaiskasvatuksessa luodaan lapsille mahdollisuuksia tutustua erilaisiin kirjallisuuden muotoihin. Kirjallisuus soveltuu varhaiskasvatuksessa sekä oppimisen kohteeksi että välineeksi (Aerila & Kauppinen, 2021, s. 13). Kuvakirjat, sarjakuvat, tarinakirjat, tietokirjat, äänikirjat sekä runokirjat ovat erinomaisia varhaiskasvatuksessa hyödynnettäviä oppimateriaaleja. Kirjojen kautta lasten kanssa voidaan käsitellä ja oppia rajattomasti eri asioita, sekä harjoitella kirjaimia, tavuja, sanoja ja lopulta lukemista. Lastenkirjallisuuden tehtäviä ovat muun muassa rikastaa mielikuvitusta, sosiaalista lapsia osaksi yhteiskuntaa, tukea kasvua ja kehitystä sekä antaa työkaluja ymmärtämään muuttuvaa maailmaamme (Rastas, 2013, s. 7). Aerila ja Kauppinen (2021, s. 12–13) toteavat kirjallisuudella olevan merkitystä lapsen kokonaisvaltaiseen kasvuun, itsetuntoon, eheytymiseen sekä tasapainoiseen mieleen ja lähtökohtiin toimia yhteiskunnassa. Lapsi voi liittää lastenkirjojen henkilöihahmoja ja tapahtumia omaan elämäänsä, käyttäytymiseensä sekä asenteisiinsa (Aerila & Kauppinen, 2021, s. 120). Lastenkirjallisuudella on oma tehtävänsä lasten laaja-alaisen osaamisen kehittämisessä, mistä kerromme lisää representaation käsitteen yhteydessä.

2.2 *Representaatio*

Representaatio on tärkeä osa kulttuurintutkimusta (Hall, 2013, s. 1) ja näin ollen oleellinen osa myös lastenkirjallisuuden tutkimusta. Representaation käsite jonkun asian tekemisestä läsnä olevaksi tai havaittavaksi juontaa juurensa 1200-luvun Ranskaan, mistä on myös muovautunut representaation nykymerkitys jonkin asian tai henkilön esittämisessä, edustamisessa tai tilalla olemisessa (Knuutila & Lehtinen, 2010, s.10). Representaation *re*-etuliite viittaa uudelleen esittämiseen ja onkin tärkeää ymmärtää, että representaatio ei ole vain

yksiselitteisesti jonkun asian esittämistä, vaan representaation kautta luodaan ja tuotetaan maailmaa uudelleen (Herkman 2007, s. 81). Myös symbolit, esimerkit ja vastineet ovat representaation keinoja (Hall, 2013, s. 2).

Representaatioon voi liittyä myös stereotyypittelyn mahdollisuus. Kun asiat tai ihmiset esitetään toistuvasti saman kaavan mukaisesti, muodostuu asialle tai ihmisille stereotyyppi (Herkman, 2007, s. 83). Representaatiota tutkiessa on oleellista tunnistaa stereotyyppien ja ennako-oletusten mahdollisuus. Stereotypeille on ominaista pitää yllä valtajärjestelmää, vallitsevia uskomuksia ja ihmisryhmien eriarvoisuutta (Herkman, 2007, s. 83). Tutkielmaamme suunnitellessa pohdimme, kuinka välttyisimme ennakkokäsityksiltä ja stereotyypittelyltä, mutta koska populaarikulttuuri ja valtamedia on täynnä stereotyyppisiä (Herkman, 2007, s. 84), on representaatiota tutkiessa niiltä käytännössä mahdotonta välttyä.

Arkikielessä representaation yhteydessä voidaan myös puhua samaistumisen merkityksestä. Lastenkirjallisuudella on tärkeä tehtävä luoda lapsille samaistumisen kohteita, esimerkiksi edustamalla eri etnisyyksiä, sukupuoliä tai elämäntilanteita. Varhaiskasvatussuunnitelman laaja-alaiseen osaamiseen sisältyy kulttuurinen osaaminen sekä monilukutaito ja näitä taitoja onkin mahdollista harjoitella juuri lastenkirjallisuuden avulla (Opetushallitus, 2022, s. 13). Monilukutaito, eli erilaisten viestien tulkitseminen ja tuottaminen, edistää lasten taitoja ymmärtää kulttuurisesti moninaista maailmaa (Opetushallitus, 2022, 14–15), mikä mahdollistuu juuri monipuolisen representaation kautta.

Representaatiosta voidaan puhua monessa eri kontekstissa ja tutkielmassamme tutkimme lastenkirjallisuuden teksteissä ja kuvissa toteutuvaa monikulttuurisuuden representaatiota. Heikkilä-Halttunen (2013, s. 27) on tutkimuksessaan analysoinut lasten kuvakirjoissa esiintyviä monikulttuurisia kohtaamisia. Hän määrittää analysoinnissaan nämä monikulttuuriset kohtaamiset eri kansallisuuksiin, etnisiin tai rodullistettuihin ryhmiin kuuluvien kontakteiksi ja niiden seurauksiksi. Puolestaan Jaana Pesonen (2017) on tutkimuksessaan tarkastellut sitä, millainen kuva syntyy monikulttuurisesta Suomesta ja suomalaisuudesta, sekä sitä, miten vähemmistöjen läsnäolo ilmenee tunnetussa teoksessa *Tatun ja Patun päivitetty suomi* (2017). Teos on päivitetty teos vuonna 2007 ilmestyneestä *Tatun ja Patun suomi*- kirjasta.

Pesosen (2017) mukaan Tatu ja Patu -kirjasarjassa moninaisuutta kuvataan tavallisena osana arkea, ottamatta kantaa esimerkiksi rasismiin. Päivitetystä versiossa kuvitusta on muutettu siten, että se sisältää eri etnisen taustan omaavia henkilöitä ja kuvituksessa ilmenee useita eri kulttuureja ja ihon värejä. Lisäksi Pesosen (2017) tutkimuksessa nousi esille aineistossa esiintynyt sateenkaari-lippu, joka symboloi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä.

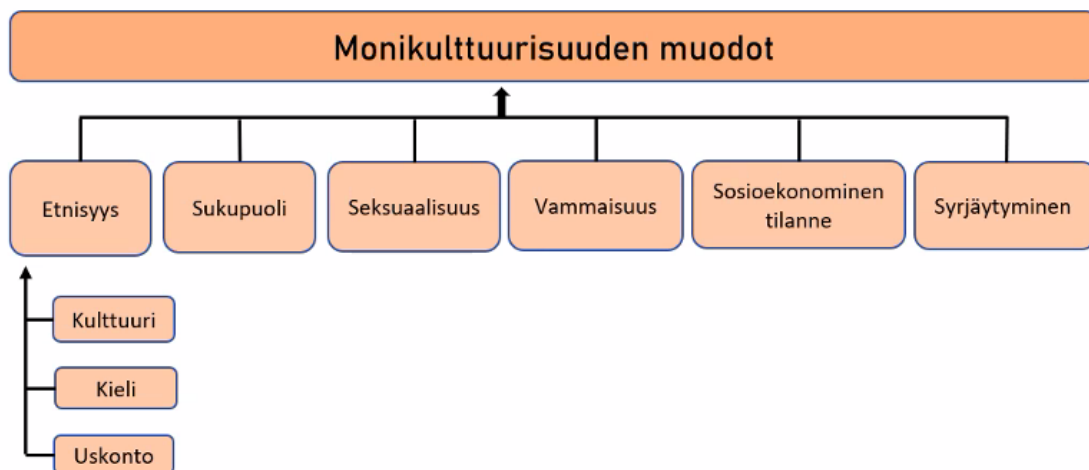
2.3 Monikulttuurisuus

Monikulttuurisuus käsite liitetään usein vain maahanmuuttoon, vaikka kulttuuri liittyy kaikkiin ihmisiin, eikä ole sidoksissa vain maahanmuuttajiin (Paavola & Talib, 2010, s. 11). Monikulttuurisuus on käsitteenä haastava, sillä ihmisten arkikäsitteet monikulttuurisuuden merkityksestä eriävät toisistaan paljon ja myös eri tieteenalat ja tutkijat määrittelevät käsitettä eri tavoin. Huttusen (2005) mukaan monikulttuurisuus tarkoittaa yksinkertaisimmillaan sitä, että yhteiskunnassa elää yhdessä kulttuuriltaan toisistaan poikkeavia ryhmiä. Hänen mukaansa monikulttuurisuus on kuitenkin myös normatiivinen, poliittinen käsite, jonka avulla päästään keskusteluun siitä, millainen on hyvä ja tavoiteltava tila yhteiskunnassa. Käsitteen tarkoituksena on myös määritellä eri kulttuurien välisiä suhteita. Myös Raunio ja kumppanit (2011, s. 21) tarkastelevat monikulttuurisuutta useina kulttuureina ja niiden välisinä vuorovaikutussuhteina sekä pyrkivät ymmärtämään kulttuurin vaikutuksen suomalaiseen yhteiskuntaan ja koulutukseen. Paavolan ja Talibin (2010, s. 11) mukaan monikulttuurisuuden käsite on kuitenkin laajempi ja kattaa etnisyyden, kulttuurin ja kielen lisäksi myös uskonnollisen moninaisuuden, sukupuolikysymykset, seksuaalisuuden, vammaisuuden, syrjäytymisen ja sosioekonomisen tilanteen. Myös Raunio kumppaneineen (2011) tuo artikkelissaan esille näiden osa-alueiden liitännäisyyden monikulttuurisuuteen.

Monikulttuurisuus käsitteen erilaiset määritelmät ja käsitteen haastavuus nousevat esille myös aiemmissa tutkimuksissa liittyen monikulttuurisuuteen lastenkirjallisuudessa. Pesosen (2017, s. 41) mukaan monikulttuurisuuden esiintymisestä lastenkirjallisuudessa on Suomessa tehty melko vähän tutkimusta. Hänen mukaansa nykyään lastenkirjallisuudessa monikulttuurisuus esitetään tavallisena osana arkea, mutta useissa aiemmissa tutkimuksissa aiheesta

korostuu vahvasti monikulttuurisuuden liittäminen rotuun ja etnisiin ryhmiin. Pesosen (2017, s. 53) mukaan 2000-luvulla julkaistuissa lastenkirjoissa pyritään esittelemään Suomi maana, joka on arvojen, taustojen ja kielten näkökulmasta moninainen valtio. Hänen mukaansa kirjoissa esitellään perheitä moninaisesti sekä tavoitellaan tilannetta, jossa lukija pohtii syrjintään liittyviä asenteita ja käytänteitä.

Tutkielmassamme käytämme käsitettä monikulttuurisuus. Pohdimme pitkään tutkielmassamme käytettävän pääkäsitteen valintaa monikulttuurisuuden ja kulttuurisen moninaisuuden välillä. Päädyimme valitsemaan pääkäsitteeksi monikulttuurisuuden, sillä haluamme tuoda esille sen, mitä kaikkea monikulttuurisuus on, vaikka yleisessä keskustelussa monikulttuurisuus liitetään usein vain maahanmuuttoon ja erilaisten kulttuurien yhdessä elämiseen. Mielestämme monikulttuurisuus ja sen laaja-alainen ymmärtäminen riippuu vahvasti käsitteen määrittelystä ja vaatii vahvoja perusteluita. Olemme luoneet "monikulttuurisuuden muodot" käsitteen itse hyödyntäen Paavolan ja Talibin (2010) määritelmää monikulttuurisuudesta. Heidän määritelmänsä mukaan monikulttuurisuus koostuu seuraavista kuviossa esitetyistä käsitteistä.



KUVIO 1. Monikulttuurisuuden muodot

Monikulttuurisuuden tarkastelussa haasteellista on se, että usein törmää hyvin stereotyyppiseen ajatteluun, jossa kulttuureita käsitellään muuttumattomina eikä kulttuurin muuttumiselle anneta tilaa, vaikka tietyn

kulttuurin edustajat itse haluaisivat muuttua. Raunion ym. (2011, s. 27) mukaan parhaimmillaan monikulttuurisuus, sen pohtiminen ja vuorovaikutustilanteet arjessa antavat oppimiskokemuksia, jotka mahdollistavat kulttuurien välisen vuorovaikutuksen valmiuksien kehittämistä.

Kulttuurisensitiivisyyden käsite on merkittävä osa monikulttuurisuutta ja kuvastaa kulttuurien kohtaamisia. Paksuniemen (2021, s. 16–18) mukaan kulttuurisensitiivisyyden keskiössä on ihmisten kohtaaminen yksilöinä ja eri kulttuurien tasa-arvoinen huomioiminen kohtaamisissa. Hänen mukaansa kulttuurisensitiivisyys kannustaa hyväksyvään ilmapiiriin ja huomioi yksilöiden ja ryhmien erilaisuuden. Keskitalo (2021, s. 29) korostaa herkän ja sensitiivisen toiminnan merkitystä moninaisissa tilanteissa, joissa ihmiset tulisi kohdata kohteliaasti, uteliaasti ja toiset huomioiden. Kulttuurisensitiivinen lähestymistapa tarkoittaa siis kaikista kulttuuritaustoista tulevien henkilöiden kohtaamista kunnioittavasti ja tasa-arvoisesti. Kulttuurisensitiivisellä asenteella voidaankin ehkäistä syrjimistä ja luoda ilmapiiriä, joka rakentuu tasa-arvoisesti.

Seuraavaksi esittelemme monikulttuurisuuden muodot tarkemmin. Kuten aiemmin mainitsimme, monikulttuurisuuden muotoihin sisältyy etnisyys, kulttuuri, kieli, uskonto, sukupuolikysymykset, seksuaalisuus, vammaisuus sekä sosioekonominen tilanne ja syrjäytyminen.

2.3.1 Etnisyys, kulttuuri, kieli ja uskonto

Huttunen (2005) määrittelee, että etnisyys käsitteenä tarkoittaa usein kulttuureihin perustuvia erottavia tekijöitä. Ihmiset itse erottautuvat muista sekä tekevät eroja muiden ihmisten välille kulttuurisin keinoin. Tavalla tai toisella osoittuva yhteinen alkuperä on yksi tekijä siinä, että tietty ryhmä määritellään etniseksi. Hänen mukaansa etnisyys ei muodostu tyhjiössä, vaan se syntyy aina suhteessa muihin kulttuurillisiin ryhmiin. Malinen (2019) korostaa kuitenkin sitä, että oletusten tekeminen kulttuurisen taustan vuoksi voi johtaa harhaan, sillä myös esimerkiksi suomalaisilla perheillä on keskenään hyvin erilaisia ja toistaan poikkeavia, arvoja, käsityksiä ja toimintatapoja.

Kieli ja kulttuuri ovat sidoksissa toisiinsa. Nuolijärven (2001) mukaan kielen avulla ilmennetään kulttuuria ja kulttuuria tuotetaan kielillä jatkuvasti. Näin ollen

kulttuuri on ihmisessä itsessään ajatusten, tunteiden ja tiedon kautta ja se muuttuu jatkuvasti. Voidaan siis ajatella, että kulttuuri vaikuttaa ihmiseen ja ihminen kulttuuriin kielen avulla. Maailma monikielistyy jatkuvasti ja näin ollen myös lapset ovat päiväkotiryhmissä monikielisisissä toimintaympäristöissä, sillä yhä useammassa ryhmässä on monikielisiä lapsia (Malinen, 2019, s. 29). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus, 2022, s. 32–33) mainitaan, että kielitietoisessa varhaiskasvatuksessa työntekijät ymmärtävät kielen merkityksen lasten oppimisessa, kehityksessä, vuorovaikutuksessa, yhteistyössä sekä identiteettien muodostumisessa ja yhteiskuntaan kuulumisessa. Lisäksi varhaiskasvatuksen henkilöstö toimii lapsille kielellisinä malleina ja rohkaisee myös lapsia käyttämään kieltä monipuolisesti. Malinen (2019) nostaa esille kieli- ja kulttuuritietoisessa varhaiskasvatuksessa sitä, että huomataan jokaisen yksilön ja perheen kulttuurinen ja kielellinen identiteetti. Myös Varis (2011, s. 6) korostaa kielen merkitystä identiteetin muodostumisessa. Nuolijärven (2001) mukaan kielellinen kulttuuri pitää sisällään arvojen, uskomuksen ja tapojen yhdistelmän. Malinen (2019) lisää kielen antavan lapselle myös valtaa. Hänen mukaansa yksi kieli pitää sisällään monia kulttuureita ja yksi kulttuuri taas useita kieliä.

Kulttuuria voidaan tuottaa myös uskonnon kautta. Jo vuosisatojen ajan uskontoa on määritelty monilla eri tavoilla (Heikka, 2018, s. 51). Toimintaa korostavat ja kulttuuriset määritelmät ymmärtävät uskonnon yhteisöllisesti ja kulttuurisesti tuotettuna ilmiönä (Laitila, 2006, s. 14). Ketolan (2009, s. 9) mukaan uskonnot ovat erittäin monimuotoisia ja niissä on keskenään suuria eroja. Hänen mukaansa toisissa uskonnoissa uskotaan yhteen jumalaan, toisissa useisiin jumaliin. Lisäksi uskontojen tavat ja traditiot eroavat toisistaan merkittävästi, esimerkiksi siten, että osassa uskonnoista alkoholin nauttiminen on yksi uskonnon sakramenteista ja joissakin uskonnoista alkoholi on kokonaan kielletty. Ketolan (2009, s. 9) mukaan uskonnoista ja kulttuureista on löydettävissä samankaltaista kaavamaisista toimintaa liittyen esimerkiksi pukeutumiseen, rituaaleihin tai tapoihin, mikä kuitenkin voi erota merkittävästi muista kulttuureista ja uskonnoista. Tomperi (2013) esittää, että yleissivistystä voi heikentää se, jos tutustutaan kulttuuriperinteisiin vain oman uskonnon näkökulmasta. Varhaiskasvatuksessa ja yleisestikin opetuksessa tulisi siis tuoda esille eri uskontojen kulttuuriperinteitä.

2.3.2 Sukupuoli ja seksuaalisuus

Kun tutkitaan sukupuolta, on oleellista huomioida sukupuolen merkityksen moninaisuus, sillä sukupuolella on erilaisia ilmenemistapoja (Vilkka, 2010, s. 17). Sukupuoli pitää sisällään paljon enemmän kuin pelkän biologisen, anatomisen tai ruumiillisen näkökulman, sillä sukupuolella on myös sosiaalinen, yhteiskunnallinen ja kulttuurinen merkityksensä (Juvonen ym., 2010, s. 12). Oleellinen huomio tutkiessa sukupuolta teksteissä on se, ettei suomen kielessä persoonapronomineilla ole sukupuolta, toisin kuin verrattuna esimerkiksi englannin tai ruotsin kieleen (Rossi, 2010, s. 21–22).

Sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta sukupuolta tulisi huomioida tilanteissa sen merkittävyyden kannalta. Eskelisen ja Itäkareen (2020) mukaan sukupuoleen liittyvien oletusten ja asenteiden kriittinen tunnistaminen ja tarkastelu on oleellinen osa sukupuolisensitiivisyyttä. Heidän mukaansa puolestaan sukupuolineutraalisuuden lähtökohtana on yhdenvertaisuutta edistäen jättää sukupuoli kokonaan huomioimatta. Kirjallisuudessa esiintyvää sukupuolen representaatiota tutkiessa on oleellista huomioida sukupuolen merkityksellisyys, eikä vain tutkia, esitetäänkö aineistossa esimerkiksi tyttöjä tai poikia. Filipović (2018) on tutkinut sukupuolen representaatiota lastenkirjallisuudessa ja hän mainitsee hahmojen moninaisuuden tärkeänä osana mediaa, kuten lastenkirjallisuutta, jotta lapset näkevät samaistuttavia hahmoja esitettyinä mediassa. Kasvatuksen näkökulmasta kasvatushenkilökunnan tulee olla tietoisia sukupuolikysymyksistä, sekä arvioida käyttämiään lastenkirjallisuuksia, jotta he voivat tuottaa ja taata laadukasta kasvatusta lapsille (Filipović, 2018, s. 311).

Seksuaalisuuden käsitteellä on jokseenkin samanlainen historia sukupuolentutkimuksessa. Siinä missä sukupuolta on hahmotettu miehen ja naisen vastakkainasetteluna, on seksuaalisuus nähty vain hetero- ja homoseksuaalisuuksina (Rossi, 2010, s. 23). Tänä päivänä seksuaalisuus kuitenkin kattaa valtavasti enemmän, kuin hetero- ja homoseksuaalisuuden. Seksuaalisuudella on moninaisia ilmaisutapoja, kuten bi- ja aseksuaalisuus ja omaan seksuaalisuuteen kasvaminen on koko elämän mittainen prosessi (Vilkka, 2010, s. 54–55, 131). Lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ohjataan

kunnioittavasti (Opetushallitus, 2022, s. 32) ja lastenkirjallisuus on oiva tapa käsitellä seksuaalisuutta, kehoa ja sukupuolta lasten ikätasolle sopivalla tavalla.

2.3.3 Vammaisuus

Vammaisuus nähdään usein ihmisessä erilaisuutena tai jonkinlaisena marginalisoivana piirteenä (Vehmas, 2005, s. 5). Tarvainen ja Teittinen (2021, s. 3–4) määrittelevät vammaisuutta YK:n vammaissopimusta lainaten seuraavanlaisesti: "Vammaisiin henkilöihin kuuluvat ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa."

Vammaisuuden historiallinen tutkimus esittää kolme ongelmaa, jotka ovat häirinneet vammaisuutta koskevaa tutkimusta. Niitä ovat aiheen kirjallisuudessa esiintyvän alkuperäislähteiden vähäisyys ja sitä myötä kirjallisuuden epäluotettavuus, yksipuolinen ammatti-ihmisten näkökulma ja itse vammaisten ihmisten kokemusten vähäisyys sekä vammaisuuden merkityksen painottuminen fyysisiin vammoihin (Vehmas, 2005, s. 21–22). Itse vammaisten ihmisten kokemusten vähäisyys tutkimuksissa ja yleisessä keskustelussa voi luoda haastavuutta, sekä väärennlaisia olettamuksia ja käsityksiä juuri representaation näkökulmasta.

Alin (2022) mukaan lastenkirjoissa esiintyvä vammaisuuden representaatio on lisääntynyt lähivuosina, mutta vammaisten hahmojen esiintyminen on kuitenkin hyvin rajallista. Vammaisuutta käsittelevät kirjat luovat lapsille mahdollisuuksia nähdä edustettuna heille omanlaista elämää sekä nähdä myös millaista maailma on oman elämän ulkopuolella (Ali, 2022, s. 180). Vammaisuutta käsittelevät lastenkirjat voivat olla merkityksellisiä monesta näkökulmasta – niin vammaisen lapsen, vammaisen vanhemman, kuin lapsen, joka ei itse ole vammainen. Lastenkirjojen kautta lapset voivat ymmärtää paremmin vammaisuutta ja vammaisia henkilöitä (Ali, 2022, s.180).

2.3.4 Sosioekonominen tilanne ja syrjäytyminen

Syrjäytyminen ja sosioekonominen tilanne linkittyvät vahvasti toisiinsa. Syrjäytymistä edistää keho sosioekonominen tilanne, kuten työttömyys, koulutuksen puute sekä elämänhallintaongelmat ja syrjäytymisellä tarkoitetaan juuri huono-osaisuuden kasautumista ja siitä johtuvaa yhteiskuntaan osallistumattomuutta (Kajantie ym., 2013, s.17).

Sosioekonomista tilannetta muovaa työllisyystilanteen ja koulutuksen lisäksi myös esimerkiksi perheiden moninaisuus. Erilaiset moninaiset perhemuodot ovat lisääntyneet ja yleistyneet 1900-luvun loppupuolella (Närvi, 2014, s. 29) ja perhemuotoja perinteisen ydinperheen lisäksi on esimerkiksi yhden vanhemman perheet, uusperheet, sateenkaariperheet, kahden kulttuurin perheet, adoptioperheet ja sijaisperheet (Monimuotoiset perheet -verkosto, n.d.) Perhemuoto vaikuttaa yleisesti perheen arkeen ja sitä kautta sosioekonomiseen tilanteeseen. Lapsiarjen järjestäminen vaatii omaa suunnittelua esimerkiksi työn ja kotona olemisen tasapainottamisessa (Närvi, 2014, s. 35). Närvi (2014, s. 35) mainitsee väitöskirjassaan myös vanhemmuuden sukupuolittuneet suhteet ja kuinka Suomen perhepolitiikan tavoitteena on tukea sukupuolten tasa-arvoa työn ja vanhemmuuden yhteensovittamisessa.

Varhaiskasvatuksella on tärkeä asema syrjäytymisen ehkäisemisen kannalta. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä (Opetushallitus, 2022, s. 6), minkä avulla lapsille luodaan tasavertaisia lähtökohtia elämään juuri esimerkiksi sosioekonomisesta tilanteesta riippumatta. Varhaiskasvatuksen periaatteet tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta sekä syrjimättömyydestä ohjaavat myös osallisuuteen sekä yhteisöllisyyteen (Opetushallitus, 2022, s. 1). Päivittäiseen toimintaan osallistuminen, siihen vaikuttaminen sekä sen kehittäminen varhaiskasvatuksen arjessa lisäävät lasten osallisuutta vertaistensa kanssa sekä lopulta yhteiskuntaan.

3 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Tutkimusmenetelmämme on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus, joka tyypillisesti vastaa kysymyksiin mitä ja miten (Vuori, 2021). Analysoimme aineistoa teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla. Tutkielmassamme keräsimme aineistoa lastenkirjoista, joista havainnoimme ja analysoimme, kuinka eri monikulttuurisuuden muotoja on pystytty edustamaan ja tuomaan läsnä lastenkirjojen teksteissä ja kuvissa.

Tutkimuskysymykset

1. Mitä monikulttuurisuuden muotoja ilmenee suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa?
2. Kuinka monikulttuurisuus representoidaan suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa?

3.1 Aineiston keruu

Aineiston tuottaminen tulee suunnitella hyvin ja aineisto tulee rajata (Vuori, 2021). Hankkimamme aineiston avulla ratkaisimme tutkimusongelman, eli etsimme vastauksia tutkimuskysymyksiin aineiston sisällönanalyysin avulla (Kananen, 2014, s. 41). Aineiston valinnassa kriteerinä oli, että valikoitujen lastenkirjojen tulee käsitellä monikulttuurisia teemoja, joihin myös tutkielmamme pohjautuu. Lisäksi halusimme koota aineiston mahdollisimman uusista suomenkielisistä lastenkirjasarjoista. Etsimme aineistoa Onnet- tietokannasta käyttäen hakusanoja: *monikulttuurinen*, *monikulttuurisuus*, *kulttuurinen moninaisuus*. Onnet- tietokanta on Lastenkirjallisuusinstituutin ylläpitämä tietokanta, joka pitää sisällään luettelon tutkimuskirjallisuudesta, opinnäytteistä sekä suuresta osasta lasten- ja nuortenkirjallisuutta (Lastenkirjainstituutti, n.d.). Hakutuloksia läpi käydessä kiinnitimme huomiota siihen, että aineistoon valikoituvat kirjat sisältäisivät mahdollisimman paljon kuvia. Alun perin tavoitteenamme oli löytää

yksi kirjasarja, mutta kolmesta löytämästämme sarjasta oli vaikea karsia, niin valitsimme aineistoksi kolme erilaista kirjasarjaa, yhteensä yhdeksän kirjaa. Valitsimme kolme kirjasarjaa myös siksi, että takaamme mahdollisimman laajan aineiston, mikä lisää tutkimuksen luotettavuutta. Aineistomme koostuu valmiiksi tuotetuista kirjoitetuista teksteistä (Vuori, 2021) eli lasten kaunokirjallisuudesta.

3.2 Aineisto

3.2.1 Poika -kirjasarja

Jani Toivola on kirjoittanut ja Saara Obele kuvittanut *Poika* -kirjasarjan, jossa käsitellään sukupuolen moninaisuutta ja seksuaalista suuntautumista lapsen tasoisesti. Kirjasarjassa seikkailee moninaisia hahmoja, joiden voi kuvien perusteella olettaa edustavan moninaisia kulttuureita ja uskontoja. Sarja koostuu kahdesta kirjasta:

Poika ja hame (2021)

Poika ja perhostunne (2022)

Lisäksi kirjasarjaan on tulossa huhtikuussa 2023 uusi tulokas *Poika ja rohkeusloikka*, jossa teemana on rohkeus, uskaltamisen tuomat mahdollisuudet sekä ystävyys.

3.2.2 Päiväkoti Heippakamu -kirjasarja

Päiväkoti Heippakamu -kirjasarjan on kirjoittanut kirjailija Veera Salmi, ja kuvituksen on luonut Elina Warsta. Kirjasarjan miljöönä toimii pääosin päiväkoti ja jokaisessa kirjassa on eri päähenkilö sekä sen lisäksi kaksi päiväkodissa työskentelevää aikuista. Henkilöhahmot ovat moninaisia ja kuvien perusteella voi päätellä henkilöhahmojen olevan kotoisin eri kulttuureista. Jokaisen kirjan etusivulla on päiväkotikuva, jossa on nimettynä kaikki päiväkotiryhmän lapset ja seuraavalla sivulla esitellään kirjan päähenkilö ja hänen lähipiirinsä. Kirjasarja muodostuu neljästä lasten kirjasta:

Päiväkoti Heippakamu – Rebekan rapupäivä (2016)

Päiväkoti Heippakamu – Pablo ja heiluvat hampaat (2017)

Päiväkoti Heippakamu – Isabella ja tuikkiva tyttö (2018)

Päiväkoti Heippakamu – Hung ja pantteripako (2020)

Lisäksi kirjasarjaan on maaliskuussa 2023 ilmestynyt uusi tulokas *Päiväkoti Heippakamu – Naomi ja kamala kilinämekko*, joka ei ehtinyt osaksi tutkielmaamme.

3.2.3 Tuikku -kirjasarja

Espoolainen luokanopettaja Johanna Lestelä on kirjoittanut Tuikku -kirjasarjan, joissa käsitellään muun muassa erilaisia tunteita. Kirjoissa kuvataan tunnetiloja konkreettisina asioina ja kirjoissa löydetään ratkaisuja vaikeiden tunteiden kohtaamiseen ja käsittelyyn. Kirjoissa seikkailee Tuikku niminen lapsi, Tuikun äiti ja baba eli isä, Tuikun paras ystävä Oiva sekä muita kavereita. Tuikun isä asuu Nigeriassa ja puhuu joruban kieltä. Kirjasarja koostuu kolmesta kirjasta:

Tuikku ja tärkeä tehtävä (2019)

Tuikku ja pimeän mörkö (2020)

Tuikku uskaltaa (2021)

3.3 Analyysi

Tässä laadullisessa tutkielmassa analysoimme aineistoa teorialähtöisen sisällönanalyysin avulla (Kananen, 2014). Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa eikä pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 74). Selvitimme monikulttuurisuuden muotojen ilmenemistä suomenkielisissä lastenkirjoissa, sekä sitä, miten monikulttuurisuutta kuvataan kirjoissa tekstien ja kuvien kautta. Hyödynsimme aineiston analyysissä teorialähtöistä sisällönanalyysia. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 82) mukaan aineiston analyysi voidaan toteuttaa teorialähtöisesti, jolloin analyysi perustuu valmiiseen teoriaan tai malliin. Analysoimme aineistoa teorialähtöisesti, sillä etsimme aineistosta teoreettisessa viitekehyksessä mainittuja monikulttuurisuuden muotoja: etnisyys, kulttuuri, kieli, uskonto,

sukupuolikysymykset, seksuaalinen suuntautuminen, vammaisuus, syrjäytyminen ja sosioekonominen tilanne. Nämä käsitteet muodostivat luokkia analyysissa hyödyntämässämme luokittelussa. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 95) mukaan teorialähtöisessä analyysissa kyse on juuri siitä, että aineiston analyysin luokittelu pohjautuu aikaisempaan käsitejärjestelmään. He esittävät myös, että aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa aineistosta voidaan kerätä asiat, jotka kuuluvat analyysirunkoon, sekä asiat, jotka jäävät tämän rungon ulkopuolelle. Ulkopuolelle jääneistä asioista voidaan muodostaa uusia luokkia.

Heikkilä-Halttunen (2013, s. 31–32) esittää, että monikulttuurisuuden representaatioiden tutkiminen sisällönanalyysin avulla voi olla haasteellista ja johtaa tutkijaa harhaan, sillä tutkija saattaa kokonaisuuden sijaan keskittyä liikaa yksittäisiin löydöksiin, jotka voivat kääntää monikulttuurisuutta representoivan kirjan stereotypioita vahvistavaksi ja jopa rasistiseksi. Huomioimme sisällönanalyysia tehdessä tämän haasteen ja pidimme mielessä myös aineiston kokonaisuuden yksittäisiä löydöksiä ja johtopäätöksiä tehdessämme.

Aloitimme aineistomme analyysin tutustumalla aineistoon, eli tässä tapauksessa lastenkirjojen teksteihin sekä kuviin. Aineistoon tutustumisen jälkeen keräsimme aineistosta, sekä kuvituksesta että teksteistä, tutkimuskysymystemme kannalta merkittäviä ja kiinnostavia asioita ja tarvittaessa pelkistimme ilmaisuja. Pelkistämällä aineistosta karsitaan pois tutkimuksen kannalta epäoleelliset asiat eli tiivistetään ja pilkotaan aineiston tietoa (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s.92). Keräämisen ja pelkistämisen jälkeen klusteroimme aineistoa alustavasti siten, että sijoitimme samankaltaiset löydökset samaan ryhmään eli pääluokkiin, jotka muodostimme teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Klusteroinnin avulla luodaan pohja tutkimuksen perusrakenteelle sekä saadaan alustavia kuvauksia tutkittavasta aiheesta (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 93). Klusteroinnin, eli ryhmittelyn jälkeen etenimme aineiston abstrahointiin, jossa käsitteellistimme aineiston löydöksiä ja näistä käsitteistä muodostimme ylä- ja pääluokkia. Abstrahoinnissa yhdistellään luokituksia, ja alkuperäiset löydökset sekä alaluokat käsitteellistetään (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 93). Aineiston analyysissa puhutaan usein alkuperäisistä ilmaisuista, mutta koska aineistomme koostuu sekä teksteistä, että kuvista, käytämme termiä alkuperäiset löydökset, sillä tässä tutkielmassa ilmaisuista puhuminen on harhaanjohtavaa.

Aineistossa esiintyi paljon mielenkiintoisia asioita, mutta teoriaosuudessa ilmenevän monikulttuurisuuskäsitteen määritelmän avulla pystyimme rajaamaan aineistosta tutkielman kannalta tärkeät seikat. Seuraavassa taulukossa (TAULUKKO 1.) esittelemme ala-, ylä-, pääluokat sekä yhdistävän luokan, joita aineiston sisällönanalysissa muodostui.

TAULUKKO 1. Aineiston sisällönanalysissa muodostuneet luokat

Yhdistävä luokka	Pääluokka	Yläluokka	Alaluokka
Monikulttuurisuuden muodot	Etnisyys	Kulttuuri	Juuret
			Etninen ulkonäköstereotypia
			Kulttuuriin sidonnainen juhlapäivä
			Kulttuurisensitiivisyys
		Uskonto	Islam ja pukeutuminen
			Islam ja ruokasäännöt
		Kieli	Espanjan kieli
			Venäjän kieli
			Joruban kieli
			Uuden kielen oppiminen
			Nimet
		Sukuoli	Sukuoliin määrittely
	Sukupuolen määrittely pojaksi		
	Sukuoliin sensitiivisyys		Ei erotella tyttöjen ja poikien juttuja
			Sukupuoli ja pukeutuminen
	Sukuoliin neutraalisuus		Sukupuolta ei määritellä
			Sukupuoli ei päätettävissä
	Seksuaalisuus	Seksuaalinen moninaisuus	Ihastuminen samaan sukupuoliin
			Eri sukupuoliin välinen suhde
			Pohdinta seksuaalisesta suuntautumisesta
		Seksuaalinen tasa-arvo	Seksuaalisuuden kunnioittaminen
	Sosioekonominen tilanne	Yksinhuoltajuus	Sateenkaarisymboli
			Yksinhuoltajana äiti
		Tukiverkosto	Isovanhempi osana lapsen elämää
Isovanhempi osana perhettä			
Ammatti		Työtilanne	
Asumismuoto	Kerrostaloasuminen		
Syrjäytyminen	Syrjäytymisen ehkäiseminen	Tasa-arvoisuus	
		Tasa-arvoinen kohtelu	
	Eriolaiset lähtökohdat	Lähtökohdat huomioidaan	
		Eriolaisia lähtökohtia tuetaan	

4 TULOKSET

Seuraavaksi esittelemme tutkielmamme tulokset ja tuloksia havainnollistavat kuviot. Vastamme ensin ensimmäiseen tutkimuskysymykseen: Mitä monikulttuurisuuden muotoja ilmenee suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa? Sen jälkeen esittelemme tulokset toiseen tutkimuskysymykseen: Miten monikulttuurisuuden muotoja representoidaan suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa?

4.1 Tutkimuskysymys 1: Mitä monikulttuurisuuden muotoja ilmenee suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa?

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla selvitimme, mitä monikulttuurisuuden muotoja ilmenee suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa. Muodostimme monikulttuurisuuden muodot käsitteen hyödyntämällä Paavolan ja Talibin (2010) määritelmää monikulttuurisuudesta. Heidän määritelmänsä mukaan monikulttuurisuus koostuu etnisyydestä, kulttuurista, kielestä, uskonnollisesta moninaisuudesta, sukupuolikysymyksistä, seksuaalisesta suuntautumisesta, vammaisuudesta, syrjäytymisestä ja sosioekonomisesta tilanteesta. Tutkielmamme sisällönanalyyseissa tarkastelimme sekä kuvia että tekstejä, joista keräsimme monikulttuurisuuden muotoihin liitettäviä ilmiöitä.

Tutkielmassa monikulttuurisuuden muodoista kaikkia paitsi yhtä muotoa esiintyi aineistossa. Monikulttuurisuuden käsitteen yleinen liittäminen vain etnisyyteen, kieleen, kulttuuriin ja uskontoon näkyi aineistossa, sillä nämä monikulttuurisuuden muodot olivat havaittavissa aineistossa useammin kuin muut monikulttuurisuuden muodot. Paavolan ja Talibin (2010) sekä Huttusen (2005) mukaan monikulttuurisuus yksinkertaisimmillaan määritelläänkin käsittäväksi juuri etnisyyden, kielen, kulttuurin ja uskonnon. Näiden lisäksi aineistossa esiintyi myös sukupuoli- ja seksuaalikysymyksiin liitettäviä

elementtiä. Monikulttuurisuuden muodoista sosioekonominen tilanne oli aineiston teksteissä ja kuvissa esillä vaihtelevasti, kuitenkin melko näkymättömästi ja tulkinnanvaraisesti. Syrjäytymiseen liitettäviä elementtejä esiintyi aineistossa laajalti syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta. Vammaisuus ei puolestaan ilmennyt aineistossa kertaakaan.

4.2 Tutkimuskysymys 2: Miten monikulttuurisuuden muotoja representoidaan suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa?

Toisessa tutkimuskysymyksen avulla selvitimme, millä keinoin monikulttuurisuuden muodot esitetään aineistossa sekä millaisia representaatioita lastenkirjojen kuvituksessa ja teksteissä luodaan monikulttuurisuudesta. Pääosin aineistossa monikulttuurisuuden muodot representoitiin sensitiivisesti tavallisena osana arkea, mutta aineistossa oli havaittavissa joitakin piirteitä, jotka voidaan tulkita stereotyyppioiviksi. Aineistossa monikulttuurisuuden muotoja representoitiin monipuolisesti tekstin ja kuvituksen keinoin. Seuraavaksi esittelemme tarkemmin, millaisia representaatioita luodaan niistä monikulttuurisuuden muodoista, joita aineistossa esiintyi.

4.2.1 Etnisyys, kulttuuri, kieli, uskonto

Aineistossa etnisyyttä representoitiin niin kulttuurin, kielen kuin uskonnon avulla. Luokittelimme aineistosta etnisiä ryhmiä henkilöhahmojen yhteisen alkuperän mukaan ja aineistossa etnisyys muodostui suhteessa muihin kulttuurillisiin ryhmiin (Huttunen, 2005). Aineistossa oli esillä erilaisia etnisiä ja kulttuurillisia ryhmiä, jotka toimivat yhdessä ja vuorovaikutussuhteessa toisiinsa. Aineistossa esiintyi henkilöhahmoja, jotka tulivat kulttuurisesti tai etnisesti erilaisista taustoista. Henkilöhahmojen juuret sijoituivat laajasti eri maanosiin niin Afrikkaan ja Aasiaan kuin Eurooppaan ja Amerikkaan, tarkemmin eriteltyinä aineistossa mainittiin Meksiko ja Nigeria. Eri etnisyyksiä ja kulttuureja representoitiin aineistossa monipuolisesti sekä tekstien, että kuvien avulla. Monikulttuurisuutta representoitiin aineistossa hyödyntäen eri maista lähtöisin olevien, kulttuurille tyypillisten, perinteisten tapahtumien ja juhlapyhien avulla. Aineistossa mainittiin meksikolaisessa kulttuurissa juhlittava ”luurankojuhla”, Dia de Muertos sekä

rapujuhla, jonka juhliminen juontaa juurensa Pohjoismaihin. Aineistossa oli esillä myös Suomen etninen, kulttuurinen ja kielellinen vähemmistö, romanit. Romanikulttuuria representoitiin aineistossa kuvituksen keinoilla henkilöhahmojen vaatteiden ja hiustyylin avulla.

Etnistä moninaisuutta representoitiin aineistossa käyttäen henkilöhahmojen ihonvärien kuvituksessa monipuolisesti erilaisia sävyjä, eikä vain yhtä vaalean ja yhtä tumman sävyä. Hahmojen kuvituksessa ilmenee kuitenkin joitakin piirteitä, joissa ei ollut huomioitu kulttuurisesti kunnioittavaa lähestymistapaa. Kuvituksessa aasialaistaustaisten hahmojen silmät olivat piirretty mustiksi, viivamaisiksi, eikä niistä erottunut silmän valkuaista tai pupillia. Kuitenkin pääosin aineistossa kulttuurista ja etnistä moninaisuutta representoitiin sensitiivisesti ja kulttuurieroja ei tarpeettomasti tai negatiivisesti korostettu teksteissä.

Uskonnollista moninaisuutta representoitiin aineistossa kuvaamalla kuvituksessa uskonnolliseen vakaumukseen liittyvää pukeutumista ja teksteissä mainintoina uskonnolliseen vakaumukseen liittyvinä ruokasääntöjä. Uskonto ilmeneekin aineistossa juuri esimerkiksi erilaisina yhteisöllisinä tapoina. Aineistossa oli esillä islamin uskontoon liitettäviä tyypillisiä piirteitä kuten hijab huiveja ja punaisen lihan pois jättäminen ruokavaliosta. Muita uskontoja ei aineistossa tuotu esille. Uskontoa representoitiin aineistossa tuomalla esiin islamin uskonto kunnioittavasti tavallisena osana arkea. Vaikka aineistossa islamin usko tuotiin osaksi kirjojen tapahtumia ja henkilöhahmojen toimintaa, uskonnollisen moninaisuuden representaatio jäi kuitenkin suppeaksi, sillä se keskittyi vain islamin uskonnon representaatioon.

Kieltä ja kulttuuria representoitiin aineistossa tekstin keinoilla tuomalla esille useita eri kulttuureista lähtöisin olevia nimiä, uuden kielen opettelua ja harjoittelua sekä sanoja ja ilmaisuksia, joissa käytettiin teksteissä eri kieliä. Osan aineiston konteksti sijoittui päiväkotiin, jossa lapset käyttivät myös omaa kieltään. Kielitietoinen varhaiskasvatus ymmärtää oman äidinkielen käyttämisen osana oppimista, vuorovaikutusta sekä identiteetin muodostumista (Opetushallitus, 2022, s. 32–33). Näin ollen henkilöhahmot, joiden asema oli aineistossa kasvattaja, toteuttivat kielitietoista varhaiskasvatusta. Aineistossa hahmojen nimet olivat monikulttuurisia ja hahmojen nimistä, ja kuvituksesta oli vaihtelevasti pääteltävissä henkilöhahmon etninen tausta. Uuden kielen opettelu ilmeni aineistossa mainintoina kielikursseista ja suomen kielen opettelusta. Teksteissä

esiintyneet ilmaisut eri kielistä koostuivat venäjän, espanjan ja joruban kielistä. Seuraavassa taulukossa (TAULUKKO 2.) esittelemme aineistossa esiintyneet nimet ja suomen kielestä poikkeavat ilmaisut.

TAULUKKO 2. Monikulttuuriset nimet ja ilmaisut aineistossa

Nimet	Ilmaisut eri kielillä
Tson-Osman, Ulla, Siiv, Seemu, Maikol, Kupa, Aatos, Aamos, Rebekka, Isabella, Rasmus, Isra, Naomi, Sofia, Inka, Hung, Niko, Seemu, Pikku-Abdi, Stella, Pinja, Roni, Tuikku, Oiva	"Hola" "Mama" "Babushka" "O'daaro" "Gracias"

4.2.2 Sukupuolikysymykset

Sukupuolikysymyksiä kuvaavia asioita ilmeni aineistossa sukupuolen määrittelyn, sukupuolistereotyyppien, sukupuolisensitiivisyyden ja sukupuolineutraalisuuden kautta. Osassa kirjoista henkilöahmot määritellään teksteissä selkeästi tytöiksi ja pojiksi. Määrittely teksteissä vaati konkreettisesti sanojen *tyttö* ja *poika* käyttöä, sillä suomen kielessä persoonapronomineilla ei ole sukupuolta (Rossi, 2010, s. 21–22). Sukupuolineutraalisuutta representoitiin aineistossa sellaisilla keinoilla, että hahmojen sukupuoli ei määritelty, eikä kuvitus tai hahmon toimet johtaneet päätelmään sukupuolesta. Esimerkiksi henkilöahmo nimeltään Tuikku, oli kuvituksessa kuvattu sukupuolineutraalina ja hänen harrastuksiinsa kuului muun muassa jalkapallo ja paperinukkejen askartelu. Tuikun tilanteessa kuvituksen, tekstin ja Tuikun toimien avulla hänen sukupuolensa pyrittiin jättämään kokonaan huomioimatta osana Tuikun ominaisuuksia sukupuolineutraalisuutta tavoitellen (Eskelinen & Itäkare, 2020, s.203). Myös nimistä, esimerkiksi Tuikku, Oiva, Seemu ja Kupa olivat sellaisia, joiden sukupuoli emme voineet päätellä kuvituksen tai nimen perusteella. Aineistossa sukupuoli representoitiin pääosin sensitiivisesti ja monipuolisesti, mikä on merkityksellistä samaistuttavuuden näkökulmasta (Filipović, 2018).

Kirjoissa ei voinut sukupuolen perusteella tehdä johtopäätöksiä henkilöahmoista, eikä ammatit ja harrastukset jakautuneet sukupuolia stereotypisoivasti. Aineistossa esiintyvä eräs miljöö oli päiväkotia, jonka henkilöstössä työskenteli sekä nais- että miesoletettu henkilöahmo. Aineistossa esiintyi myös äiti, joka pelasi jääkiekkoa ja isä, joka oli parturi.

Vaikka aineistossa sukupuolta representoitiin pääosin sukupuolisensitiivisesti, aineistossa oli havaittavissa myös sukupuolistereotypioiksi tulkittavia piirteitä. Tulkinnanvaraista on kuitenkin myös se, mitkä asiat ovat tulkittavissa stereotypioiksi ja mitkä ei. Aineistossa osa henkilöahmoista oli selkeästi kuvattu kuvituksessa tyttöiksi tai pojiksi ulkoisten piirteiden avulla. Tytöksi kuvatuilla henkilöahmoilla oli usein pitkät hiukset ja vaaleanpunaisia sydänkuvioisia vaatteita, kun taas pojaksi kuvatuilla henkilöahmoilla vaatetuksella ei pyritty tuomaan esille hahmon sukupuolta. Nämä olivat kuitenkin yksittäisiä muutamia löydöksiä, joiden perusteella emme voineet muodostaa kokonaiskuvaa aineistosta, eli niiden merkitys ei korostu tutkielmamme tuloksissa, sillä aineistossa esiintyi myös hahmoja, joiden kuvituksessa on tarkoituksenmukaisesti hävitetty sukupuoli. Sukupuolisensitiivisyyden näkökulmasta sukupuolta ei ole tarkoitus hävittää, vaan tuoda sukupuoli esille silloin kun se on merkityksellistä (Eskelinen & Itäkare, 2020).

Osassa aineistoa esiintyi tilanteita, joissa tehtiin jaottelua sukupuolen mukaan, esimerkiksi tyttöjen ja poikien ringit koulun pihalla. Kirjan päähenkilö (poika) olisi halunnut mennä tyttöjen rinkiin, mutta yleisen paineen vuoksi meni aina poikien rinkiin. Aineistossa tuotiin esille sukupuolisensitiivisyyttä myös siten, että päähenkilön ilmaisun kautta tuotiin esille, ettei ole tyttöjen ja poikien juttuja erikseen. Eskelisen ja Itäkareen (2020) mukaan sukupuolisensitiivisyyden lähtökohdaksi on juuri sama ajatus siitä, ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja.

4.2.3 Seksuaalisuus

Seksuaalisuutta representoitiin aineistossa tuomalla esille seksuaalisuuden moninaisuutta ja seksuaalista tasa-arvoa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus, 2022, s. 32) neuvoo kasvattajia ohjaamaan lasten uteliaisuutta seksuaalisuutta kohtaan ikätasoisesti. Aineistossa seksuaalisuus ja

sen moninaisuus esitettiin tavallisena ilmiönä, lapsen ikätaso huomioiden. Seksuaalisuuden moninaisuutta kuvattiin aineistossa ikätasoisesti seksuaalisen suuntautumisen näkökulmasta, esimerkiksi siten että tuotiin esille ihastumisen tunteita samaa sukupuolta kohtaan. Aineistossa poika ihastui toiseen poikaan ja kuvaili ihastumisen tunnetta fyysisenä tuntemuksena, vatsan pohjan kutitteluna. Poika pohti seksuaalista suuntautumistaan: “Voisiko Roni olla ihastunut Timoon?” (Toivola, 2022). Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus kuvattiin myös aineiston kuvituksessa fyysisinä hellyyden osoituksina, kun kuvan perusteella kaksi naisoletettua suutelivat ja pitivät toisiaan kädestä kiinni.

Aineistossa seksuaalisuus ilmeni myös kuvituksessa ja teksteissä mainittujen heteroseksuaalisten suhteiden avulla. Seksuaalisen tasa-arvon representaatioita luotiin aineistossa siten, että seksuaalista suuntautumista ei kirjojen teksteissä ja kuvituksessa korostettu, eikä väheksytty, vaan ilmiö esitettiin tavallisena osana elämää ja henkilöhahmot yhdenvertaisina. Nykyään seksuaalisuus kattaa hetero- ja homoseksuaalisuuden lisäksi muun muassa bi- ja aseksuaalisuuden (Vilka, 2010, s. 54–55). Aineiston kuvituksesta ja teksteistä ei kuitenkaan voitu päätellä, edustavatko aineiston henkilöhahmot vain hetero- tai homoseksuaalisuutta vai pitikö se sisällään muutakin, sillä aineistossa termistöä ei erikseen tuotu esille. Seksuaalisuuden ja sukupuolen tasa-arvoa symboloiva sateenkaari näkyi useasti aineiston kuvituksessa. Erilaisten symbolien käyttö onkin yksi representaation keinoista (Hall, 2013, s. 2).

4.2.4 Sosioekonominen tilanne

Sosioekonomista tilannetta käsiteltiin aineiston teksteissä tuoden esille perheiden monimuotoisuutta, tukiverkosta sekä elintasoja. Perheiden monimuotoisuus näyttäytyi aineistossa vähäisesti siten, että kirjoissa useiden hahmojen perheet eivät koostuneet ydinperheestä, joka pitää sisällään äidin, isän ja lapset. Kahden henkilöhahmon perheessä isästä ei ollut mainintaa, eikä isä esiintynyt kirjan teksteissä eikä kuvituksessa lainkaan. Yhden henkilöhahmon isä mainittiin, mutta hänen kerrottiin asuvan Nigeriassa, eikä siten osallistunut lapsen arkeen. Isä oli kuitenkin lapsen yhteydessä puhelimitse ja kirjeillä. Aineistosta nousi esille vahvasti yhden vanhemman sekä kahden kulttuurin perheet. Aineistosta emme voineet päätellä kaikkien perheiden perhemuotoja, esimerkiksi

oliko kyseessä ydinperhe tai kenties adoptioperhe. Perhemuodot aineistossa eivät olleet kovin monipuolisia, esimerkiksi sateenkaariperheitä ja uusperheitä ei representoitu lainkaan (Monimuotoiset perheet verkosto, n.d.) Aineistosta nousi myös esille, että useissa perheissä mummo, jonka tulkitsimme tukiverkostoksi, osallistui lapsen ja perheen arkeen, esimerkiksi hakemalla päiväkodista ja viettämällä aikaa lapsen kanssa. Aineistossa vanhempien rooli lasten arjessa näkyi pääosin siten, että äiti ja mummo olivat läsnä lasten arjessa ja osallistuivat kasvatukseen enemmän kuin miespuoleiset hahmot, kuten isä ja pappa. Aineistosta nousi kuitenkin yksi tapaus, jossa erään henkilöahmon isä oli suuremmassa roolissa lapsen arjessa, ja jääkiekkoa pelaavan äidin kerrottiin olevan paljon poissa aina jäähallilla. Äitiä ei ollut kirjassa kuvitettu ollenkaan, vaikka muissa saman sarjan kirjoissa lasten perheet esiteltiin kirjan alussa nimettyinä ja kuvattuina. Aineistossa ilmenneet vanhempien rooleihin liittyvät representaatiot liittyvät vahvasti myös sukupuolikysymyksiin sukupuolen tasa-arvon representaation näkökulmasta.

Sosioekonomisesta tilanteesta luotiin representaatioita esittelemällä henkilöahmojen vanhempien ammatteja sekä osan perheistä asumismuotoja. Näillä elementeillä viitataan vahvasti perheen elintason ja sitä kautta sosioekonomiseen tilanteeseen. Ammatteja, joita aineistossa esiteltiin, olivat parturi, sairaanhoitaja, taksikuski ja toimistotyöntekijä. Suurimmassa osasta tapauksissa ei kuitenkaan tuotu esille kaikkien perheenjäsenten ammatteja ja asumismuotoja, joten perheiden sosioekonomisen tilanteen kuvaaminen kokonaisuudessa jäi suppeaksi, eikä ollut tulkittavissa aineistosta. Ainut tapaus, jossa nämä kaikki mainittiin, oli yksinhuoltaja äiti, ammatiltaan sairaanhoitaja, joka asui lapsensa kanssa kerrostalossa. Henkilöahmojen sosioekonominen tilanne ei ollut aineiston perusteella sidoksissa henkilön kulttuuriseen tai etniseen taustaan.

4.2.5 Syrjäytyminen

Syrjäytyminen ilmeni aineistossa syrjäytymisen ehkäisemisen näkökulmasta. Syrjäytymisen representaatio esiintyi aineistossa syrjäytymistä ehkäisevien toimien kautta. Varhaiskasvatuksen yhtenä tavoitteena on lisätä lasten yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjäytymistä, sekä luoda tasavertaiset lähtökohdat

osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen (Opetushallitus, 2022, s. 1–6). Juuri näitä arvoja representoitiin aineistossa. Aineistossa tasavertaisuutta representoitiin siten, että sekä valtaväestö, että erilaiset vähemmistöryhmät, esimerkiksi seksuaaliset ja etniset vähemmistöt, esitettiin aineistossa yhdenvertaisina ja tasa-arvoisina. Kuitenkin, kuten jo aiemmin mainitsimme, sukupuolten välisen tasa-arvon representaatio jäi puutteelliseksi vanhempien rooleja tarkasteltaessa. Aineistossa kulttuurien välisiä kohtaamisia representoitiin kulttuurisesti kunnioittavana vuorovaikutuksena, hyväksytyksi tulemisella sekä henkilöhahmojen välisenä toisen ihmisen arvostamisena ja oikeutena ilmaista omaa kulttuuria. Näin ollen aineistossa henkilöhahmoille mahdollistettiin tasavertaiset lähtökohdat, jotka ovat merkittävä keino syrjäytymisen ehkäisemisessä.

5 YHTEENVETO

Tässä tutkielmassa selvitimme, mitä monikulttuurisuuden muotoja suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa ilmenee sekä millä keinoilla monikulttuurisuus esitetään kirjoissa. Tutkimme sitä, millaisia monikulttuurisuuden representaatioita lastenkirjallisuuden avulla luodaan. Seuraavaksi pohdimme tutkielman tuloksista esiin nousseita merkittäviä huomioita. Pohdimme myös tutkielman tuloksia liittäen ne varhaiskasvatukseen ja sen periaatteisiin. Lopuksi käsittelemme tutkimuksen luotettavuutta ja esittelemme jatkotutkimusideamme.

5.1 *Pohdinta*

Tutkielmamme tulokset olivat osittain samassa linjassa aiempien tutkimusten kanssa, mutta eroavaisuuksiakin löytyi. Pesonen (2017) on tutkinut monikulttuurisuuden ilmenemistä lastenkirjallisuudessa ja myös hänen tutkimuksensa tulokset osoittavat, että monikulttuurisuutta representoidaan tavallisena osana arkea. Myös Pesosen (2017) tutkimuksessa ilmeni sateenkaarisymboli ja erilaiset vähemmistöt kuvattiin tasa-arvoisesti. Aineistossamme ilmeni kuitenkin vielä laajemmin monikulttuurisuuden eri osa-alueiden representaatioita.

Tutkielmamme tuloksissa vaikutti pitkälti se, miten monikulttuurisuuden käsite on tutkielman teoreettisessa viitekehyksessä määritelty. Hyödynsimme Paavolan ja Talibin (2010) määritelmää, jossa monikulttuurisuuteen liitetään etnisen taustan, kulttuurin, uskonnon ja kielen lisäksi myös sukupuolikysymykset, seksuaalinen moninaisuus, vammaisuus, syrjäytyminen sekä sosioekonominen tilanne. Myös Pesosen (2017) tutkimuksessa lastenkirjallisuuden monikulttuurisuudesta, monikulttuurisuuden määritelmä sisälsi nämä aiemmin

mainitut asiat. Mikäli olisimme määritelleet monikulttuurisuuden eri tavalla, olisi myös tulokset voineet näyttäytyä erilaisina. Monikulttuurisuutta representoitiin tavallisena osana yhteiskuntaa ja jokainen hahmo oli kirjoissa yhtä arvokas ja hahmot kohtasivat aineistossa toisensa yksilöinä erilaisista kulttuuritaustoista huolimatta. Monikulttuurisuudessa tärkeää onkin kohdata jokainen yksilönä ja olla kiinnittämättä liikaa huomiota kulttuurien välisiin eroavaisuuksiin ja näiden arvojen välittäminen, eli representaatio, olikin tulkintamme mukaan kirjojen sanoman kannalta tarkoituksellista.

Kokonaisuudessaan aineistossa monikulttuurisuus ja henkilöhahmojen moninaisuus esitettiin pääosin kattavasti ja monipuolisesti sekä kuvissa, että kirjojen teksteissä, mutta vammaisuutta aineistossa ei ilmennyt lainkaan. Tuloksemme ovat samassa linjassa Alin (2022) tutkimuksen kanssa, että vammaisuuden representaatio on edelleen hyvin rajallista lastenkirjallisuudessa. Pohdimmekin sitä, kuinka helppoa vammaisuuden representaatioiden luominen olisi ollut pienilläkin asioilla, esimerkiksi kuvituksen kautta. Kuitenkin oleellista on myös muistaa, ettei vammaisuus ole vain ulkoisia, fyysisiä vammoja (Vehmas, 2005, s. 21–22). Vammaisuutta tulisikin representoida niin, että otetaan huomioon itse vammaisten ihmisten ajatukset ja kokemukset.

Tutkielman tuloksista nousi esille sukupuolisensitiivisyyden ja sukupuolineutraalisuuden kautta kysymys siitä, milloin lastenkirjallisuudessa on merkityksellistä määrittää henkilöhahmon sukupuoli tai milloin on oleellista jättää sukupuoli kokonaan huomioimatta. Pohdimme, että sukupuolen määrittäminen tai häivyttämättä jättäminen riippuukin siitä, millaisia representaatioita kirjassa halutaan luoda. Esimerkiksi sukupuolten tasa-arvoa representoitaessa on sukupuoli oleellista määrittellä. Sukupuolirooleja tuotiin aineistossa esille erityisesti vanhempien ja isovanhempien roolien näkökulmasta, korostaen naispuoleisten henkilöiden roolia lasten arjessa. Herääkin kysymys siitä, representoitiinko aineistossa vanhempien rooleja lasten arjessa siten, että se olisi samassa linjassa tasa-arvoisten tavoitteiden kanssa. Kuten Närvi (2014, s. 35) mainitsee, Suomen perhepolitiikassa tavoitellaan sukupuolten tasa-arvoa vanhemmuudessa. Pohdimme myös, oliko isoäitien vahvalla läsnäololla tarkoitus tuoda esille yksinhuoltajuuden haasteita vai hyvää tukiverkostoa, sillä isoäitejä oli läsnä niin yksinhuoltajaperheissä kuin kahden vanhemman perheissä.

Tutkielmamme tulokset osoittavat aineiston olevan linjassa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa mainittujen monikulttuurisuuteen liitettävien arvojen ja toimintakulttuurin kanssa. Yhtenä varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda kaikille lapsille tasa-arvoiset lähtökohdat elämään sekä ehkäistä syrjäytymistä (Opetushallitus, 2022, s. 6), mitä käsiteltiin aineistossa laajalti monikulttuurisuuden tasa-arvoisen representaation myötä. Aineistomme lastenkirjat käsittelevät monipuolisesti erilaisia kulttuuriperintöjä sekä moninaisuutta, mitä voidaan hyödyntää osana varhaiskasvatusta (Opetushallitus, 2022, s. 19).

Lastenkirjallisuuden avulla voidaan vaikuttaa lasten käsityksiin ja asenteisiin monikulttuurisuudesta (Aerila & Kauppinen, 2021, s. 120). Voidaan ajatella, että lapset kokevat samaistumista kirjojen henkilöihahmoja kohtaan. Monikulttuurisuuden representaatio lastenkirjallisuudessa on tärkeää sekä vähemmistöjen, että valtaväestöä edustavien lasten näkökulmasta. Vähemmistöä edustavien ryhmien lapset voivat kokea samaistumista kirjan henkilöihahmoja kohtaan ja valtaväestöä edustavat lapset saavat tietoa ja ymmärrystä erilaisista kulttuureista ja vähemmistöistä. Tasa-arvoisuuden ja monikulttuuristen arvojen kannalta on tärkeää, että lapset voivat lastenkirjallisuuden avulla saada käsityksiä siitä, miten monikulttuurinen yhteiskunta toimii, kaikkia kunnioittaen. Pohdimme myös sitä, että lastenkirjallisuudessa esitettyjen representaatioiden kautta voidaan mahdollistaa monikulttuurisuuteen liitettävien arvojen ja asenteiden ulottumista myös sellaisille alueille, joissa monikulttuurisuutta ei lasten arjessa välttämättä muuten ilmene kovin laajasti.

5.2 Luotettavuus

Tutkielman aihe on hyvin sensitiivinen ja toisinaan monikulttuurisuuden tutkiminen ja siitä kirjoittaminen oli haastavaa. Pohdimme ja arvioimme jatkuvasti omaa ilmaisuamme ja pyrimme hyviin eettisiin käytänteisiin tutkielman jokaisessa vaiheessa. Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 111) mukaan eettisyys liittyy muodollisesti tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikriteereihin. Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa Tuomi ja Sarajärvi (2018, s. 119) nostavat keskeiseksi myös tutkijan roolin, joka korostuu tutkimuksen kaikissa

vaiheissa, mutta erityisesti analyysivaiheessa. Pyrimme tutkielman jokaisessa vaiheessa, erityisesti aineiston analyysissä ja pohdinnassa puolueettomuuteen, mutta tiedostamme sen, että omat asenteemme, arvomme, kokemuksemme ja mielipiteemme voivat kuitenkin vaikuttaa tutkimuksen tuloksiin. Myös Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan on väistämätöntä, ettei tutkijalla ole vaikutusta tutkielman tuloksiin. Tutkielmamme luotettavuutta vahvistaa se, että tulokset eivät nojaudu vain yhden tutkijan tekemiin tulkintoihin aineistosta. Yhden tutkijan toteuttamassa tutkielmassa analyysivaihe ei olisi sisältänyt keskinäistä vuorovaikutustamme, jolloin analyysin tulkinnat ja tutkielman tulokset olisivat voineet esiintyä puutteellisina. Esittelimme tutkielmassamme jokaisen vaiheen ja perustelimme valintamme tarkasti, joten tutkielma on mahdollista toistaa samoilla menetelmillä toisen tutkijan toimesta. Teoreettinen viitekehys kulki jatkuvasti mukana tutkielman analyysissä sekä pohdinnassa. Laadullisessa tutkimuksessa tutkielman tulokset ovat kuitenkin tutkijan omia tulkintoja, joita tehdään teoreettisen viitekehysten kautta.

Tutkielman tuloksiin vaikuttaa myös aineiston rajaaminen. Aineistoomme kuului kolme lastenkirjasarjaa, joiden perusteella ei voida muodostaa kokonaiskuvaa siitä, mitä monikulttuurisuuden muotoja koko suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa ilmenee ja millaisia monikulttuurisuuden representaatioita niissä luodaan. Koko suomenkielisen lastenkirjallisuuden tutkiminen on kuitenkin mahdotonta. Toisaalta Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 74) mukaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei olekaan pyrkiä tilastollisiin yleistyksiin.

5.3 Jatkotutkimusideat

Pohdimme mahdollisia jatkotutkimusideoita, jotka käsittelevät tuloksista ja pohdinnasta nousseita kiinnostavia ja merkityksellisiä ilmiöitä. Tutkielman teoreettista viitekehystä rakentaessamme huomasimme, kuinka eritavoin monikulttuurisuuskäsitettä on määritelty. Olisikin mielekäästä tutkia, millaisia näkemyksiä varhaiskasvatuksen opettajilla on monikulttuurisuudesta ja siitä, mitä käsite pitää sisällään. Myös tutkielmamme analyysia tehdessä nousi aineiston sisällöstä kumpuavia tutkimusideoita.

Vaikka monikulttuurisuuden muotoja käsiteltiin aineistossa suhteellisen monipuolisesti, representaatio keskittyi henkilöhahmoissa useimmiten vain yhteen monikulttuurisuuden muotoon. Kiinnostavaa olisikin tutkia, miten intersektionaalisuus näyttäytyy osana monikulttuurisuuden representaatioita suomenkielisessä lastenkirjallisuudessa. Intersektionaalisuudella tarkoitetaan sitä, kuinka erilaiset sosiaaliset kategoriat, kuten rotu, sukupuoli, toimintakyky tai yhteiskuntaluokka kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat yksilön asemaan yhteiskunnassa (Heino, 2023, s. 60). Tutkielmamme aineistossa voitiin tulkita ainakin yhden henkilöhahmon – Ronin – kirjoissa Poika ja hame, Poika ja perhostunne (Toivola, 2021, 2022) representoivan kahta kulttuurista vähemmistöä saman henkilöhahmon kautta.

Tutkielmamme tuloksista nousseen vammaisuuden representaation puuttuminen avaa oivan mahdollisuuden tutkimukselle, jossa keskitytään juuri vammaisuuden representaation tutkimiseen. Tällaisessa tutkimuksessa tulisi etsiä lastenkirjallisuutta, joka käsittelee erityisesti vammaisuutta sekä myös huomioida vammaisuuden moninaisuus.

LÄHTEET

Aerila, J-A. & Kauppinen, M. (2021). Kirjasta kaveri – Sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen. PS-Kustannus.

Ali, A. (2022). Discursive representations of disability in children’s picture books on disabled parents. Teoksessa M. Jeff. (toim.) (2022). *Disability representation in film, tv, and print media*. (s. 180–197) Routledge.

Eskelinen, M. & Itäkare, S. (2020). “Pidetään huolta ettei erotella tyttöjen ja poikien juttuja”. Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja sukupuolisensitiivisyyttä rakentavat diskurssit paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. *Journal of Early Childhood Education Research*. 9(2), 197-229.

Filipović, K. (2018). Gender Representation in Children’s Books: Case of an Early Childhood Education. *Journal of Research in Childhood Education*. 32(3), 310-325.

<https://doi.org/10.1080/02568543.2018.1464086>

Hall, S. (2013) The work of representation. Teoksessa J. Evans, S. Hall & S. Nixon (toim.) (2013), *Representation*. (s. 1–56). London: Sage.

Heikka, M. (2018). *Uskonnot kohtaavat: mahdollisuus parempaan maailmaan?* Gaudeamus.

Heikkilä-Halttunen, P. (2013) Lasten kuvakirjojen pitkä tie tasa-arvoisiin esitystapoihin. Teoksessa A. Rastas (toim.) (2013). *Kaikille lapsille – Lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa*. (s. 27–61). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Heinimaa, E. (2001). Kuvakirjat lapsen ja aikuisen maailmassa. Teoksessa Karjalainen M. & Suojala M. (toim.) *Avaa lastenkirja*. Helsinki: Lasten Keskus.

Heino, E. (2023). Intersektionaalisuus sosiaalityössä – Systemaattinen kirjallisuuskatsaus. 31(1) 60–79. *Janus*.

Herkman, J. (2007). Kriittinen mediakasvatus. Vastapaino.

Huttunen, L. (2005). Etnisyys. Teoksessa Rastas, A., Huttunen, L., & Löytty O. (toim.), *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta* (s. 117–160). Tampere: Vastapaino.

Juvonen, T., Rossi, L. & Saresma T. (2010). Kuinka sukupuolta voi tutkia? Teoksessa T. Saresma, L., Rossi & T. Juvonen (toim.) (2010). *Käsikirja sukupuoleen*. (s.9–17). Vastapaino.

Kajantie E., Hovi, P., Eriksson, J., Laivuori, H., Andersson, S. & Räikkönen, K. (2010). Alkaako syrjäytyminen jo kohdussa? Teoksessa J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.) (2010). *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen*. (s. 17–25). Gaudeamus.

Kananen, J. (2014). Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä: Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja.

Keskitalo, P. (2021). Kulttuurisensitiivisyys saamelaisopetuksessa. Teoksessa M. Paksuniemi, M. Körkkö, P. Keskitalo & K. Norvapalo (toim.) (2021) *Opaskirja oppilaan kohtaamiseen monikulttuurisessa koulun arjessa*. (s. 15–22). Siirtolaisuusinstituutti.

Ketola, K. (2009). Uskonto, kulttuuri ja ihmisluonto: katsais evolutiiviseen uskonnontutkimukseen. *Tieteessä tapahtuu*, 27(4–5).

<https://journal.fi/tt/article/view/2369>

Knuuttila T. & Lehtinen A. (2010). Johdanto: Representaatio. Teoksessa T. Knuuttila & A. Lehtinen. (toim.) (2010). *Representaatio – Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. (s.7–34). Gaudeamus.

Laitila, T. (2006). *Ihmisen jumalat - johdatus uskontotieteeseen*. Joensuun yliopisto. Täydennyskoulutuskeskus. Julkaisusarja B n:o 22.

Lastenkirjainstituutti. Onnet- tietokanta.

<https://lastenkirjainstituutti.fi/kirjasto/onnet-tietokanta>

Malinen, H. (2019). Anna lapselle ääni: kieli- ja kulttuuritietoisuuden voima kasvatuksessa. Jyväskylä. PS-kustannus.

Monimuotoiset perheet -verkosto.

<https://monimuotoisetperheet.fi>

Nuolijärvi, P. (2001). Suomen Akatemian järjestelmä Kulttuuri 2001-tiedekatselmuksen avajaisseminaari. 27.9. Journal.

Närvi, J. (2014). Määräaikainen työ, vakituinen vanhemmuus. Sukupuolistuneet työurat, perheellistyminen ja vanhempien hoivaratkaisut. Suomen Yliopistopaino Oy.

Opetushallitus. (2022). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.

<https://www.oph.fi/fi/tilastot-ja-julkaisut/julkaisut/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-2022>

Paavola, H. & Talib, M. (2010). *Kulttuurinen moninaisuus päiväkodissa ja koulussa*. PS-kustannus.

Paksuniemi, M. (2021). Kulttuurisensitiivisyys koulussa. Teoksessa M. Paksuniemi, M. Körkkö, P. Keskitalo & K. Norvapalo (toim.) (2021) *Opaskirja oppilaan kohtaamiseen monikulttuurisessa koulun arjessa*. (s. 15–22). Siirtolaisuusinstituutti.

Pesonen, J. (2015). Multiculturalism as a Challenge in Contemporary Finnish Picturebooks. Reimagining Sociocultural Categories. Kasvatustieteen väitöskirja, Oulun yliopisto.

<http://urn.fi/urn:isbn:9789526210209>

Pesonen, J. (2017). Monikulttuurisuudesta Tatun ja Patun Suomessa: Kansallista tarinaa rakentamassa vai uudenlaista suomalaisuutta tuottamassa? *AVAIN- Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2017(3), 38–55.

<https://doi.org/10.30665/av.66380>

Rastas, A. (2013). Johdanto – Kirjoja kaikille lapsille! Teoksessa A. Rastas (toim.) (2013). *Kaikille lapsille – Lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa*. (s.7–23). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Rossi, L. (2010.) Sukupuoli ja seksuaalisuus, eroista eroihin. Teoksessa T. Saresma, L., Rossi & T. Juvonen (toim.) (2010). *Käsikirja sukupuoleen*. (s.21—38). Vastapaino.

Tarvainen M. & Teittinen, A. (2021). Vammaisten ihmisten muuttuva kansalaisuus. Teoksessa A. Teittinen, M. Kivistö, M. Tarvainen & S. Hautala (toim.) (2021). *Vammaiset ihmiset kansalaisina*. (s. 2–10) Vastapaino.

Tomperi, T. (2013). Uskonto, kulttuuri, elämäkatsomus, filosofia. Niin ja näin.

<https://netn.fi/sites/www.netn.fi/files/netn131-19.pdf>.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Varis, M. (2011). Kulttuurit ja viestintä. Teoksessa M, Varis (toim.) *Kulttuurienvälinen viestintä ja kasvatus*. (s. 17–38). Oulun yliopisto.

Vehmas, S. (2005). Vammaisuus – Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Gaudeamus.

Veivo, H. (2010). Representaation muodot ja mahdollisuudet kirjallisuudessa. Teoksessa T. Knuutila & A. Lehtinen. (toim.) (2010). *Representaatio – Tiedon kivijalasta tieteiden työkaluksi*. (s.135–157). Gaudeamus.

Vilkka, H. (2010) Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. PS-Kustannus.

Voipio, M. & Laakso, M. (2017). Lasten- ja nuortenkirjallisuutta tutkimassa. *AVAIN – Kirjallisuudentutkimuksen Aikakauslehti*, 2017(3), 3–5.

<https://doi.org/10.30665/av.66376>

Vuori, J. (2021). Johdatus laadulliseen tutkimukseen ja verkkokäsikirjaan. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/mita-on-laadullinen-tutkimus/johdatus-laadulliseen-tutkimukseen-ja-verkkokasikirjaan/>

AINEISTOON SISÄLTYVÄT LASTENKIRJAT

Lestelä, J. (2019). Tuikku ja tärkeä tehtävä.

Lestelä, J. (2020). Tuikku ja pimeän mörkö.

Lestelä, J. (2021). Tuikku uskaltaa.

Salmi, V. (2016). Päiväkoti Heippakamu – Rebekan rapupäivä. Otava.

Salmi, V. (2017). Päiväkoti Heippakamu – Pablo ja heiluvat hampaat. Otava.

Salmi, V. (2018). Päiväkoti Heippakamu – Isabella ja tuikkiva tyttö. Otava.

Salmi, V. (2020). Päiväkoti Heippakamu – Hung ja pantteripako. Otava.

Toivola, J. (2021) Poika ja hame. Otava.

Toivola, J. (2022). Poika ja perhostunne. Otava.